

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI

QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

YOQILG'I ENERGETIKA MAJMUASI RIVOJINING ILMIY
ASOSLARI

FANINING O'QUV DASTURI

- Bilim sohasi : 700 000 – Muhandislik, ishlov berish va qurilish sohalari
Ta'lim sohasi : 710 000 – Muxandislik ishi
Mutaxassislik : 70710503 - Sanoat issiqlik energetikasi

Fan modul kodi YQF MIR) A1106	Oqvo'yih 2021-2022	Semestr 1	Kreditalar 6
Fan modul nomi Majburlik	Ishlash turri (O'zbek Rus)	Hujudagi dars soatari	8
Yoqiqi energetika majmuasi mushqilodlari asoslarini tug'ilgining ilmiy asoslarini	Auditoriya mushqilodlari (soat)	Musajjal ta'lum (soat)	Jami yuklama (soat)
1. Fauning maxnumi	90	90	180

Fanni o'qishish maqsadi - talabalandada faoliyat sohalari bo'yicha zaur va yetari bo'lgan yoqiqi energetikasi majmuasi (Yo'MO) tuzilishning nazaribasi, ishlash prinsiplari va boshqarish usullari, undagi texnik, tehnologik va ekologik muammolarni yechishning ilmiy usullari hamda yoqiqi energetika resursidan (Yo'R) foydalanish sanaroferligini oshirishning, nazariv asoslarini va hisob usullari bo'yicha bilim va ko'nikmalarini shakllantirishidan iborat.

Fanning variasi - issiqlik energetikasi, qurilmalari, sanear korxonalar energiya tizimlari va janovalasmani tizemlashishish usullari, zamonaqiy qurimalar va texnologiyalar hamda rivoliangan xerqiy davlatadagi ilmiy, texnik, tehnologik va innovation yutuqlari, ilmiy va amaliy ishlammlardar tablibi erqali talabalarning soha bo'yicha ilmiy dumyoqarashuni shakllantirishidan iborat.

II. Asosiy nazariv qism (ma'rura mashg'ulotlari)

2.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-modul. Dunyo energetikasining rivojlanish tendensiyalari.

1-mavzu. Yoqiqi energetika majmuvi haqida (YOEM).

YOEMga kiritilishi obektlar haqida tushunchcha. Energetika tarixidan lavhalari. Energetik krizis tushunchasi. Energetik krizising kelib chiqish sababulari va mohiyati.

2-mavzu. Dunyo energetikasining zamonaqiy holati.

Dunyo energetikasida energiya ishlab chiqaruvchi stansiyalarning roli va uning ahamiyati. Rivoliangan mamalakatlarda energiyaga bo'lgan talab va istemoli haqida. Energetik jihatdan mustaqil bo'lish tushunchasi va uning ahamiyati.

3-mavzu. O'zbekiston energetikasining zamonaqiy holati.

O'zbekistonda ishlavoygan issiqlik elektr stansiyalari, ularning hoziri bo'lgani. Energetikada yoqiqi balansi va uladagi muammolar. O'zbekiston issiqlik energetikasida mayjud texnik, tehnologik va ekologik muammolar

Vu'dularning yechishning ilmiy asosları.

4-mavzu. Dunyo energetikasining rivojlanish tendensiyalari.

Energetik rivojlanishi va badorlar rivojlanish tushunchalarini hamda ularning istiqbolllari. Naturolo energetik kengash. Xalqaro energetik agentligi. Bosqqa salqaro energetik taskılıkdan va jamiatlar haqida.

2-modul. Dunyo mamlakatlariida organik yoqiqi resurslari va ulardan foydalanishning ilmiy asoslarini.

5-mavzu. Dunyo mamlakatlariida neft resurslari va ulardan foydalanish.

Nett va uning mahsulotlari, ularning energetikada tungan o'mi. Nett mahsulotlari energetikada ishlash turki. Nett ishlab chiqaruvchi davlatlar tushkiloti to'grisida na'matoddar. Nett qazib olish qayta ishlash tehnologiyasi.

6-mavzu. O'zbekistonning nett resurslari va ulardan foydalanishning ilmiy asoslarini.

Nett kontari. Nett qayta ishlash zavedotlari. Respublikamiz mustaqilligiga erishgandan beri nett kontari izlab topish, qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishtar. Nett mahsulotlari bo'yicha mustaqillikka erishish asoslar. O'zbekistonda qazib ohmayorgan nett va uning mahsulotlarning takibiy qisini va energetik ko'satikchilari.

Nett mahsulotlari energetikada foydalanishda yuraga kelayegan muammoldar haqida. Usbu muammolarni yechishning ilmiy asoslar va zamonaqiy usullari to'g'risida.

7-mavzu. Dunyo mamlakatari va O'zbekistonning tabiy gaz resurslari va ulardan foydalanishning ilmiy asoslarini.

Gaz kontari. Gazni qayta ishlash zavedotlari. Respublikamiz mustaqilligaga erishgandan beri gaz kontariniz izlab topish, qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishtar. Gaz mahsulotlari bo'yicha mustaqillikka erishish asoslar. O'zbekistonda qazib ohmayorgan gaz va uning mahsulotlarning takibiy qisini va energetik ko'satikchilari.

Gaz mahsulotlari energetikada foydalanishda yuzaga kelayegan muammolarni haqida. Usbu muammolarni yechishning ilmiy asoslar va zamonaqiy usullari to'g'risida.

8-mavzu. Dunyo mamalakatlari va O'zbekistonning qattiq yoqiqi bo'yicha resurslari va ulardan foydalanishning ilmiy asoslarini.

Ko'mir va slanes kontari. Ko'mir va slaneslarni qayta ishlash zavedotlari quolibbingan ahamiyati haqida. Respublikamiz mustaqilligiga erishgandan beri ko'mir va slanes kontariniz izlab topish, ularni energetik jihatdan ishlash bo'yicha bajarilgan ishtar. Qat�q yoqiqi turtari mahsulotlari bo'yicha mustaqillikka erishish asoslar.

3-modul. Vadro, gidro va mobil energiya resurslari va ulardan foydalanishning ilmiy asoslarini.

9-mavzu. Vadro energetikasining zamonaqiy holati. Vadro energetik

qurilmalari turlati va ulardan foydalanishning ilmiy asoslari.

Yadro energiyasidan foydalanishning avfazliklari va kamchiliklari. Ushbu texnologiyoning kelajagi haqida, ularning xavfsizligining ilmiy asoslari. Yadro yoqilg'isi elementlarini ishlab elqarish va soitishning xalqaro ko'rsatkichlari. Yadro energetikasi chiqindilarini sadash yoki bartaro etish muammolar. Bunday qurilmalardan foydalanishda chet el mamlakatlari tajribasi.

10-mavzu. Dunyo mamlakatlari va O'zbekistonning gidroenergetik resurslari.

Gidroenergetikaning xalq xo'jaligida tutgan o'mi. Gidroenergetikadan foydalanish asoslari. Gidroenergetikani ekologiyaga tasiri to'g'risida va ularning xavfsizligining ilmiy asoslari. Kichik va mikro energetika asoslari. Ularning konstruktiv asoslari. Bunday qurilmalardan foydalanishda chet el mamlakatlari tajribasi.

11-mavzu. Dunyo mamlakatlari va O'zbekistonning muqobil energiya manbalari bo'yicha resurslari.

Tiklanuvchi energiya manbalardan foydalanishning ilmiy va qomunchilik asoslari. Quyosh energiyasidan foydalantib elektr energiyasi ishlab chiqarishning ilmiy asoslari. Shamil stansiyalari. Biogaz texnologiyalari. Binolarni isitiш va issiq suv ta'minoti. Yer osti issiq suvlarini to'g'risida. Muqobil energiya manbalaridan foydalanishning ilg'or tajribalarini va rivojlanish tendensiyalari.

12-mavzu. Energija tejamkorlik-energyja samaradorlikning asosi.

Energiya, material, suv va resurs tejamkor texnika va texnologiya yaratishning ilmiy asoslari. Energija tejamkor qurilmalar va texnologiyalar haqida. Ularning ishtish prinsipining termodynamik asoslari. Energiya va resurs tejamkorligi va ekologiyasi.

13-mavzu. Innovasiya terminini haqida tushunchalar.

Texnologik innovasiyaning energetikadagi roli. Innovasiyaning yuzaga kelishi imovasion g'oyalar va texnologiyalar, ularni xalq xo'jaligida amalga osishishda mablag' manbalari va yo'naturish qonuniyatlari. Innovasion g'oyalar va texnologiyalar yaratushda ilmiy izlanishlarning roli va ahaniyati. **5-modul. Qatting yoqilg'idan energetikkada foydalanishning ilmiy asoslari va zamonaviy texnologiyalari.**

14-mavzu. Qatting yoqilg'ini yoqishining zamonaviy usullari va texnologiyalari.

Plazma yoqilg'i usullari. VIR – texnologiyasi. Ultra kukunklash texnologiyasi. Uyurmali yoqish moslamalaridan foydalanish texnologiyasi. Yoqilg'i elementlardan foydalanishning ilmiy asoslari.

15-mavzu. Mayhum qaynash qattamida yoqilg'ini yoqish texnologiyasining ilmiy asoslari. Ushbu texnologiyaning rivojlanish bosqichlari.

Mayhum qaynash qattamining sirkulyasiya qilish texnologiyalari. Ushbu

texnologiyaning yangi avlodlari haqida. Ularning avzalliklari va kamchiliklari. Ushbu texnologiyoning kelajagi haqida.

16-mavzu. Ko'mirni yer ostida gazifikasiya qilishning ilmiy va texnik-iqtisodiy asoslari.

Yer ostida gazifikasiysi usulida olinigan gazning tarkibi, kaloriyasi va texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlari. Bunday gazdan foydalantish asoslari O'zbekiston va xorijy mamlakatlardan tajribasi Ko-generasiya qurilmalari haqida tushunchalar va ko'rsatkichlari.

17-mavzu. Ko'mirni energetik ischi siklida gazifikasyonalashning ilmiy asoslari.

Unumiy energetik sikling texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlari. Gaz generatorlari qurilmalari haqda. Ko'mirni gazifikasyonalash usuli bilan olinigan gazlarning energetik va tarkibiy ko'rsatkichlari. Ushbu ko'rsatkichlarni yaxshitasining ilmiy asoslari. Ko'mirni yer osti gazifikasiysi to'g'risida. Bunday usulning avfazliklari va kamchiliklari.

18-mavzu. Energetikada ekologik masalalar va muammolar.

Zararl chiqindilar turlati, ularning xossalari. Ekologiyaga zararini kamaytirishni ilmiy asoslari. Zararl chiqindi moddalar konsentratsiyalari kamaytirishning zamonaviy usullari va texnologiyalari. Ekologik jihatdon energetikada talab qilinadigan ko'rsatkich ro'yhati va undan amalda foydalanishning holati. Kiato protokoli va uning horagi holat haqida.

6-modul. Issiqlik elektr stansiyalarining samaradorligini oshirishining ilmiy asoslari.

19-mavzu. Zamonaviy issiqlik energetik qurilmalari samaradorligini oshirishining ilmiy asoslari.

Zamonaviy energetik qozonlar, suv qizdirish qozonlari, energiya tejamkor qozonlar va utilization qozonlardan yanada samaraliroq foydalanish yo'ltari, ularning material balansi va ularda energiya yo'qotishini kamaytirish yo'llari.

20-mavzu. Issiqlik elektr stansiyalarining samaradorligini oshirishning ilmiy asoslari

Bug'-gaz qurilmalarining foydali ish koefitsiyentini oshunishiga ilmiy jihatdon yondashish. Issiqlik elektrinstansiysidagi bug' turbina kondensatori samaradorligini oshirishning ilmiy asoslari. Renkin sikliga kondensatordagidagi hidrodinamik va issiqlik jarayonlaming tasiri.

7-modul. Issiqlik energetikasida quyosh energetikasidan foydalanishning ilmiy asoslari.

21-mavzu. Energija ta'minotida muqobil energiya manbalaridan foydalanishning samaradorligini oshirish istiqbollari

Quyosh energiyasini issiqlik va elektr energiyasiga aylanishning bugungi kun holat, muammolar, yechimlar. Energija ta'minotida quyosh energetikasining o'mi. Mamlakatimizda qurilayotgan quyosh elektr stansiyalarini va ularning mamlakat energetikasidagi o'mi va istqbollari. Quyosh energiyasidan samarali foydalanishni tashkil etishning ilmiy asoslari.

22-mavzu. Energiya ta'minotida yangi yoqiq'i energetik resurslardan foydalanishning samaradorligini oshirish va ilmiy asoslash

Ushbu yo'nalishda xorij manifikatkar tajribasi.

Yomuvchi slansiar, ularning takibiy uzimasi va energetik potensiali. Energiya ta'minotida vodorod yoqiq'sidan foydalanish istiqbollari. Energiya ta'minotida ikkilanchi energetik manbalardan foydalanishida xorij tajribalari, bu sohada hozirdagi mavjud va yaqn kelajakda kutayotgan yechimlar.

III. Analix mashq' ulotlar bo'yicha ko'rsatma va taysiyalar.

Analix mashq' ulotlar uchun quyidagi mavzular taysiya etiladi.

1. Yoqiq'i energetik majmuasining energiya ta'minotidagi bugungi holati va yaqn istiqbolda kutayotgan o'zgarishlar.
2. Yoqiq'i energetik majmuasi rivojining ilmiy asoslari Sohadagi muammolar hamda ularning yechimlari yuzasidan xorija va mamlakatinizda amala oshiriladigan ishtor takif va taysiyalar Muammolar yechimlari yuzasidan taysiya va erishilgan natijalar.
3. Issiqlik almashuv qurilmalarning gidravlik hisobi.
4. Binotarning energiya tejanatkorigini oshirishga oid issiqlik hisoblarini bajarish.
5. Bug'-gaz turbinali qurilmalarni ish jaryayonini o'rjanish va foydali ish koefitsiyentini hisoblash.
6. Yuqori harorati agregatlarning foydali ish koefitsiyentini oshirishga doid masalalar yechish.
7. Bug'-gaz qurilmalarning foydali ish koefitsiyentini aniqlash.
8. Havoning nisbiy namligini sovitish darajasiga ta'siri.
9. Qatiq yoqiq'larning issiqlik berish qobiliyatini aniqlash.
10. IES da havo qizdirish moslamalarini takomillashirishga oid masalalar hisobi.
11. Bug' generatorlari tashqi qoplamalarini va ularning hisobi.
12. Amaly mashq' ulotlar multimedya qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik gunuhga bir professor-o'qituvchi tonomidan o'tkazilishi zarur. Mashq' ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsade muvoqiq.

IV. Laboratoriya ishlari bo'yicha ko'rsatma va taysiyalar.

O'quv rejida laboratoriya ishlari rejalashirishmagan.

V. Kurs ishi (loyihasi) bo'yicha ko'rsatma va taysiyalar.

O'quv rejida kurs ishi (loyihasi) rejalashirishmagan.

VI. Mustaqil ta'lim uchun taysiya etiladigan mavzular.

1. Jahon energetikasining bugungi holati va rivojanish istiqbollari O'zbekistonda energetikasini rivojanish tarixi.
2. Yoqiq'i energetika majmuasi (VOEM) bugungi holati va rivojanishi.
3. O'zbekiston yoqiq'i energetika majmuasi va uning rivojanish istiqbollari.

4. Issiqlik ishlab chiqarishning zamoraviy texnologiyalari takomillashivi.
5. O'txonalar, ularning tuzilishi va ishslash jarayoni, muammolar va yechimlari.
6. Bug' turbinalari, gaz turbinalari va bug'-gaz qurilmalari, ularning takomillashivi, energiya yo'qoldishlari bartarif etish yo'llari.
7. Issiqlik tashuhevhilar ularga qo'yildigan talablar. Bug'lati va bug'ni kondensasiyalash qurilmalari.
8. Issiqlik elektr stansiyasining yordamchi qurilmalari va ularda energiya yo'qishlarni bartarif etish yo'llari.
9. Elektr energiya ishlab chiqarishning zamoraviy usullari
10. Bug'-gaz qurilmalari issiqlik elektrstansiyasi ish jaryayonini o'rjanish.
11. Issiqlik markazlari va issiqlik elektr markazlaringa qo'yildigan talablar, ularning avfazliklari va kamchiliklari.
12. Gaz turbina va bug'-gaz kurilmali IES tuzilishi va ishlashi.
13. Gidroelektrostantsiyalari (GES), Gidroakkumulyasiyalovchi stansiyalar tuzilishi va ishlashi, avfazliklari va kamchiliklari.
14. Mikro va makro gidroelektr stansiyalarning tuzilishi va ishlashi, avfazliklari va kamchiliklari.
15. Atom elektrstansiyalari (AES) tuzilishi va ishlashi
16. VVER-1200 reaktori va uning texnik-iqtisodiy ko'rsakichilari.
17. Energiyani magnitno-gidrodinamik usulda o'zgartirish texnologiyalari.
18. Ohyosh energiyasini xalk xo'shaligidagi ishlafishi.
19. Energiya ta'minotida muqobli energiya manbalardan va qurilmalaridan foydalanishning ustunligi va kamchiliklari.
20. Qatiq yoqiq'i hamo yuqish texnologiyasi.
21. Sirkuliyasiyanuvchi qaynoq qatlunda oqish texnologiyasi.

VII. Tarhim natijalari / Kasbiy kompetensiyalari

1. Tatalba bilishi kerak:
2. Fanni o'zlashtirish matjasida tatalba:
  - Janiyat taraqqiyotida energetikaning roli va ahamiyati, energetikaning rivojlangan bosqichlari, yoqiq'i energetika majmualari va resurslarning zamonaviy holati, dunyo energetikasi rivojanish tendensiyalari, O'zbekiston Respublikasi energetikasining bugungi va

*kelajagi to'g'risidagi *nazariy va bilinga ega bo'lishi*:*

- issiqlik elektr stansiyalarida, sanoat korxonalarini energetik tizimlarida ishlatalidigan asosiy qurilma va jarayonlarni tashash, ishlatalish va bosqarish hamda eksploatatsiya holatlarini baholash, ularning xususiyattaridan ulardan foydalanish *ko'nikmalariga ega bo'lishi*.
- talaba issiqlik energetikasi jarayon va qurilmalarining tuzilishi, ishlash principini bilish, iqtisodiyot tarmoqlarida ulardan foydalanish, issiqlik energetikasi texnologiyalarini takomillashtrish nuammolar bo'yicha yechimlar qabul qilish malkasiga *ega bo'lishi kerak*.

VIII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- ma'ruzalar;
- interfaol keys-stadilar;
- seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- gunuharda ishlash;
- taqdimotlarni qilish;
- individual loyiylar;
- janoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyiylar.

IX. Kreditarni olish uchun tafablar:

- Fanga oid nazary va usluhiy tushunchalarini to'liq o'zlashturish, tahlil natiyalarni to'g'ri aks etirsa olish, o'rganiyatoygan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazora shakllarda berilgan vazifa va topshirqlarni bajarish, yakunli nazorat bo'yicha test topshirish.

Asosiy adabiyotlar

1. Алиев К.Р. Современная энергетика и перспективы ее развития. Пол общей редакцией академика Садимова А.У. -Т.: «Фран ва технологиялар нашрият-мадбода уйн», 2021, 952 с.
2. Алиев К.Р. Энергетика мира и Узбекистана. Аналитический обзор –Т.: «Момия», 2017.-388 с.
3. Г.Н.Узодов., С.М.Хо'якулов., А.Г.Комилов. Yodig'i yoqish nazariyasi asoslarini va moslamalari. Ўкуп кўлганма –Т.: “Fan va texnologiya” 2017, 252 bet
4. Росляков П.В. Малоткчиние горелочные устройства. Учеб. пособие. –М.: МЭИ. 2002 г. - 60 с.
5. Росляков П.В., Изомов М.А., Экологические чистые технологии использования угля на ТЕС. Учеб. пособие. –М.: МЭИ. 2003 г. -125 с.
6. Санев С.В., Буров В.Д., Тариков В.Е. Дожигание топливо в тепловой схеме конденсационных ПГУ с КУ одного давления. Учеб. пособие. –М., МЭИ. 2004 г.
7. Б.Х. Юнысов, Ш.Й.Саматова, С.И.Хамраев, Б.Г.Шеркулов. Иссенжик ва атом электр станичлари. Даирлик-Т.: Ворис

naupiethi" 2020, -415.

8. B.E.Xayriddinov., N.S.Xolmirzayev., G.G.Halimov., A.A.Vadiashvili. Quyosh energiyasidan foydalanishing nazariy asoslari. O'quv qo'llama. –Tashkent, "Nasaf" NMU, 2020. 300 b

9. Бенев А.А. Сжигание биокомплексов топлив в тонках сажном промышленных котлов. –М., МЭИ. 2004. -72 с.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. SH.Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatining lavozimga kirishish tantanali matosimiga bag'ishlangan Oly majlis palatalarining qo'shma majisidagi nutqi. – T., "O'zbekiston" NMU, 2016. -56 b.
  2. SH.Mirziyoyev. Qonun uti orfigi va inson mafaatlarini ta'minlash – yurt tarraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston respublikasi Konstitusiysi qabul qilginganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali narosimdag'i ma'ro'za. 2016 yil 7 dekabr. – T., "O'zbekiston" NMU, 2016. -48 b.
  3. SH.Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va olyjanob xalqimiz bilan birega quramiz. " "O'zbekiston" NMU, 2017. -488 b.
  4. O'zbekiston Respublikasining yanda rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida. –T., 2017 yil 7 fevral, PF-4947-sonli fiamoni.
  5. Baboxodajev R.P., Xo'janov R.A., SHaripov A.M. i dr. razrabotka xsemi ispolzovaniye energii Solnsa na teplovix stansiyax diya poddoreva setovoy vodi. // MODERN SCIENCE. Collection of research papers. № 3 (1) 2012, Kiev/ Pp. 98-100
  6. Yeremin L.M. Ocherki ob elektroenergetike Yaponii. Energetik. 2000 g. № 7 str 21-23.
  7. Amitistov. Osnovi sovremnoy energetiki. Tom 1. Sovremenna teploenergetika. –M., MEI. 2004.-376 s.
  8. Kontrol vrednih vibrsov TES v atmosferu. Pod red. P.V. Roslyakova. –M., MEI. 2004.-228 s.
  9. Toryankin Y.V. Poverochnyi raspesh metodicheskiy pechey m pui IX modernizasi. Metod. posobye. –M., MEI. 2002. -32 s.
- Axborol manbalari
1. ziyonet.uz.
  2. www. O'zbekenergo. uz .
  3. www.isefrauhofer.de.
  4. www.solar-summits.com.
  5. www.teplio.uu.
  6. www.solardworld.de.
  7. www. Technologysreview.com/spain/solar.
  8. www.vattenfall.de www.sfit.ru

7.	Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.
8.	Fan / modul uchun mas'ular: T.A.Fayziyev – Issiqlik energetikasi kafedrasi mudiri, t.f.n., dozent. S.M.Xojaqulov – Issiqlik energetikasi kafedrasi dosenti, t.f.f.d.
9.	Taqribchilar: X.T.Maxanov – Qarshi Du Texnologik ta'lim kafedrasi mudiri, t.f.n., dozent. U.X.Ibragimov – QarMII Issiqlik energetikasi kafedrasi dosenti, t.f.f.d.